

А. М. Пугач, доктор наук з державного управління, доцент Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ ТА ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтовано підходи до переведення аграрної сфери на інноваційну модель розвитку як основу для досягнення конкурентоспроможності продукції АПК на внутрішньому та світовому ринках. Подано пропозиції щодо створення спеціальних інноваційних структур, головним завданням яких є сприяння розвитку інновацій, їх поширення та впровадження у виробництво.

Ключові слова: державне стимулювання; науково-дослідна діяльність; створення інноваційної продукції; аграрне виробництво.

It is noted that with the current requirements of agroindustrial production transition to a market economy, a radical restructuring of social and economic relations in the rural industrial structure of scientific personnel employed in the system of the National Academy of Agricultural Science needs improvement towards increasing the number of scientific personnel in the field of agricultural economics and agricultural mechanization and electrification production.

Key words: state incentives; research and development; creating innovative products; agricultural production.

Постановка проблеми. З урахуванням сучасних вимог переходу агропромислового виробництва до ринкової економіки, докорінної перебудови соціально-економічних відносин на селі галузева структура зайнятих наукових кадрів у системі Національної академії аграрних наук України потребує вдосконалення в напрямі збільшення чисельності наукових кадрів у сфері аграрної економіки й механізації та електрифікації аграрного виробництва.

Аналіз свідчить, що регіональні наукові та науково-дослідні установи потребують поліпшення організації наукового забезпечення агропромислового виробництва в Україні та вдосконалення науково-технічним прогресом, яке здійснюється НААН, Мінагрополітики та іншими відомствами. Формування і територіальне розміщення науково-дослідних установ в Україні відбувалось під впливом низки факторів, зокрема природних, економічних, матеріально-технічних, кадрових тощо. Цим зумовлено в багатьох випадках неадекватне розміщення окремих земельних і галузевих інститутів потребам у розробці наукових проблем розвитку аграрного виробництва з урахуванням ґрунтово-кліматичних і економічних особливостей регіонів. Більшість наукових інститутів зосереджена у зоні Лісостепу України. До того ж значна їх частина має зональний характер. Водночас у зоні Степу явно недостатньо наукових установ, які здійснювали б

© А. М. Пугач, 2016

комплексні дослідження щодо розв'язання проблем чітко вираженого ризикованого степового землеробства, розвитку тваринницьких галузей в екстремальних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного розвитку підприємств були пріоритетними в дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних фахівців: В. П. Александрової, І. Ансоффа, Ю. М. Бажала, А. М. Бірмана, В. І. Бокія, О. Д. Василика, Л. Водачека, А. С. Гальчинського, Д. М. Гвішіані, В. М. Гейця, А. П. Гречан, А. В. Гриньова, А. І. Даниленка, М. Я. Дем'яненка, М. П. Денисенка, І. А. Ігнатієвої, В. С. Кабакова, М. М. Кирилова, М. Д. Корінька, О. О. Лапко, Н. І. Лапіна, І. В. Новікової, В. М. Опаріна, К. В. Павлюк, А. А. Пересади, П. Т. Саблука, М. І. Савлука, Б. Санти, І. О. Тарасенко, В. М. Федосова, М. Г. Чумаченка, Ю. Є. Шенгера, Й. Шумпетера, С. І. Юрія, Ю. В. Яковця та ін. Питанням державної підтримки, пошуку джерел інвестиційних ресурсів, інформаційному забезпеченню розробки та впровадження інноваційних проектів в агропромисловому виробництві присвячено праці С. А. Володіна, А. П. Гайдуцького, С. О. Гуткевич, О. І. Дація, Л. В. Дейнеко, І. В. Драган, О. В. Іванченка, М. Х. Корецького, М. Й. Маліка, Л. О. Мармуль, О. М. Петухової, Г. М. Підлісецького, М. А. Садикова, В. В. Юрчишина.

Проте, незважаючи на цінність проведених досліджень, в Україні категорія “науково-дослідна діяльність” залишається недостатньо вивченою, а її аналіз зводиться переважно до оцінки діяльності окремих економічних суб'єктів з розробки та залучення нових технологій або вдосконалених інноваційних продуктів.

Мета статті – обґрунтування та розкриття основних засобів переведення аграрної сфери на інноваційну модель розвитку, що сприятиме досягненню конкурентоспроможності продукції АПК на внутрішньому та світовому ринках. Дослідження передбачає виконання таких завдань: проведення аналізу забезпеченості науковими кадрами сфери аграрної економіки й механізації та електрифікації аграрного виробництва; розгляд проблеми переведення аграрної сфери на інноваційну модель розвитку; визначення заходів державного стимулювання науково-дослідної діяльності та створення інноваційної продукції в аграрному виробництві.

Виклад основного матеріалу. Організація науково-дослідної діяльності в аграрному виробництві значно залежить від загальних тенденцій та розв'язання проблем розвитку науки в Україні.

Нині в Україні склалася досить суперечлива і тривожна ситуація. Діє розгалужена мережа наукових організацій різних типів, робота яких спрямована на забезпечення належного науково-технічного рівня практично всіх сфер національної економіки. Збільшується кількість організацій, що виконують наукові та науково-технічні роботи за всіма секторами науки, крім заводського. З кожним роком зростає кількість закладів, де є аспірантура, збільшується кількість аспірантів і докторантів [1].

Однак немає очікуваного результату. Через відсутність вільних коштів у наукових організаціях погіршується матеріально-технічна база, морально старіє наукове устаткування та обладнання. В організаціях, установах і на підприємствах, які здійснюють дослідження й розробки, зменшується кількість фахівців, зайнятих науковою та науково-технічною роботою.

Аналіз свідчить про наявність колосального розриву між наукою, що пропонує інновації, та безпосереднім виробництвом, яке споживає ці інновації у вигляді нової техніки й технологій [2, 231]. Від наукових досліджень усе менше переходять до стадії

дослідно-конструкторських розробок, що формує таку структуру пропозиції інновацій, де домінують незакінчені розробки.

Одне з головних завдань держави, на думку видатного економіста П. Саблука, полягає в тому, щоб робити для людей те, що їм потрібно, що самі вони власними зусиллями не можуть робити взагалі або ж належним чином [3, 71]. Цей аргумент наводять досить часто, коли необхідно обґрунтувати участь держави у фінансуванні тих напрямів НДДКР, які не можуть підтримувати приватні інституції. Щодо аграрної сфери, то це стосується насамперед фундаментальних і деяких прикладних наукових досліджень.

Для досягнення конкурентоспроможності продукції АПК на внутрішньому та світовому ринку особливо актуальною стає проблема переведення аграрної сфери на інноваційну модель розвитку. Її розв'язання значною мірою забезпечуватиметься створенням спеціальних інноваційних структур, головним завданням яких є сприяння розвитку інновацій, їх поширенню та впровадженню у виробництво.

Ефективними інноваційними заходами інтенсифікації агропромислового виробництва залишаються традиційні нововведення з використання сортового й високоякісного насіння, що може забезпечити збільшення врожаю зерна на 20–25 % [1]. Практика довела, що недостатній рівень розвитку технологічної бази, притаманний багатьом структурним підрозділам цього виду діяльності, становить складну проблему, яка розв'язується шляхом активізації інноваційної діяльності, задіяння важелів, які сприяють підвищенню ефективності виробництва. Найважливішою складовою цієї проблеми є фінансування інноваційної діяльності наукових установ і підприємств з метою реалізації проектів, спрямованих на кардинальну модернізацію основних засобів і продукції, розширення асортименту продуктів харчування та поліпшення їх якості. Гальмування процесу науково-технічної діяльності для розвитку харчової промисловості може мати негативні наслідки в майбутньому, які виявлятимуться у зменшенні ефективності й уповільненні темпів оновлення номенклатури продукції та модернізації основного капіталу галузі [3].

Окремий аспект – новизна і значущість продукції.

Новизна продукції проявляється у двох сферах:

1) технологічна – включає використання нових матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих, отримання принципово нових видів продукції; нові технології виробництва, вищий ступінь механізації й автоматизації, нову організацію виробничого процесу;

2) ринкова передбачає новизну для промисловості у масштабі світу, країни або лише одного підприємства.

Значущість інновації для підприємства визначається метою і результатами, що очікуються або вже ним отримані. До них належить випуск нових видів продукції, адаптація новітніх технологій до потреб виробництва, розширення номенклатури продукції або заміна її застарілих видів, зменшення витрат на випуск продукції підвищення ефективності виробництва та ін.

Посилення вимог у визначенні продукції як інноваційної, встановлення чіткіших якісних і кількісних критеріїв, зокрема обмеження строку зарахування нової продукції до інноваційної трьома останніми роками, спричинили обвальне зниження показників інноваційної діяльності.

Багато в чому інноваційна активність в аграрних підприємствах залежить від розвитку вітчизняного машинобудування, науково-технічного прогресу в цій базовій галузі економіки, яка, відповідно, з ланцюговою реакцією забезпечує прогрес в інших видах економічної діяльності. Доводиться констатувати, що процеси у вітчизняному машинобудуванні не створюють належних умов для інновацій.

На розвиток інноваційної діяльності впливає особистісний фактор, ініціатива людей, обізнаних з технологічними процесами, продукцією та вимогами ринку. Останніми роками спостерігається певний спад у винахідництві, створенні промислових зразків, поданні раціоналізаторських пропозицій. Для забезпечення якісного зберігання та переробки сільськогосподарської сировини необхідний розвиток машинобудування для агропромислового виробництва.

Підприємства Держсільгоспмашу серійно виготовляють спеціалізовані машини й обладнання для 24 підгалузей харчової та переробної промисловості, в тому числі для цукрової, хлібопекарської, макаронної, дріжджової, кондитерської, пивобезалкогольної, спиртової та лікєро-горілочної, олієжирової, молочноконсервної, крохмалепатокової, ефіро-парфумерної, харчоконцентратної, плодоовочеконсервної, м'ясо-, молоко- та картоплепереробної, комбікормової, елеваторно-складської, борошномельно-круп'яної, виноробної та рибної промисловості, а також для виробництва продуктів дитячого харчування, тари та пакування; техніку для торгівлі й громадського харчування.

За роки незалежності України за рахунок бюджетного фінансування створено потоково-механізовану лінію для обробки кишок та установку для оглушення свиней, турбіни для цукрових заводів, преси для глибокого віджиму жому, обладнання для сульфитації цукрового соку й сиропу, барабанну сушильну установку для цукру, печі для пекарень та кондитерських виробів, тістомісильні й тісторозкатувальні машини, обладнання для виробництва твердих сирів, машини для загортання цукерок, комплект обладнання для фасування пряників і печива, фасувально-укупорювальні машини для лікєро-горілочних виробів, пива та безалкогольних напоїв, машини з переробки овочів, етикетувальні машини для овочеконсервної підгалузі тощо. Крім бюджетних робіт, підприємства України за власні кошти відновили виробництво частини продовольчого обладнання, переданого в Росію, освоєно виробництво обладнання малої потужності для переробки сільгоспсировини (млинів, крупорушок, олійниць, пекарень тощо).

Усього за 1992–2009 рр. для харчової та переробної промисловості, сільгосппідприємств і фермерських господарств створено й освоєно серійне виробництво понад 500 найменувань продовольчого обладнання [3]. Це дало змогу зменшити залежність України від імпорту, створити додаткові робочі місця, поліпшити економічні показники як підприємств машинобудування, так і харчової та переробної промисловості.

Основним інститутом, який здійснює наукові розробки в АПК, залишається Національна академія аграрних наук. Вона провадить свою діяльність на принципах самоврядного управління, самостійного формування планів і програм науково-дослідних робіт у сфері агропромислового виробництва. Для підвищення науково-методичного рівня науково-дослідної діяльності в системі академії створено науково-методичні центри, виділено головні наукові установи з виконання науково-технічних програм. Зокрема, функціонують науково-методичні центри “Агроєкологія”, “Меліорація”, “Зернове господарство”, “Кормовиробництво”, “Захист рослин”, “Розведення тварин”,

“Технології у тваринництві” та багато інших. На базі провідних наукових установ урядовими рішеннями визначено національні наукові центри, які виконують державні науково-технічні програми.

З метою надання організаційно-методичної допомоги виробничо-господарським формуванням у впровадженні науково-технічних розробок у виробництво, їх виробничої перевірки на базі провідних наукових установ в Автономній Республіці Крим та областях створено Центри наукового забезпечення агропромислового виробництва.

Отже, організаційно-структурна побудова системи наукового забезпечення розвитку аграрного виробництва країни в основному відповідає сучасним вимогам демократичного державотворення.

Аналіз стану аграрної реформи, соціально-економічний моніторинг ведення сільськогосподарського виробництва та соціальних проблем села у регіонах України дають змогу виконати такі завдання на регіональному рівні: розробити рекомендації щодо впровадження нових механізмів господарювання, які б забезпечували адаптацію агропромислових підприємств до ринкових умов; упровадити комплексну систему наукового та інформаційно-консультаційного забезпечення агропромислового виробництва.

За окремими пропозиціями, які можуть бути прийнятими до виконання, ми окреслили певні заходи, зокрема: теоретичне обґрунтування необхідності формування моніторингу соціально-економічних результатів аграрної реформи; економічне й соціальне оцінювання результатів аграрної реформи та стану розвитку системи її моніторингу; визначення стану правової та програмної бази й організаційно-функціональних проблем побудови системи моніторингу соціально-економічних результатів аграрної реформи в регіоні; обґрунтування створення регіонального центру моніторингу результатів аграрної реформи; обґрунтування розробки рекомендацій щодо створення інфраструктури інформаційної системи та матеріально-технічного забезпечення діяльності регіонального центру моніторингу; обґрунтування та розробка пропозицій щодо адаптації регіонального центру моніторингу до системи управління сільським господарством і продовольством регіону; обґрунтування та розробка рекомендацій щодо опрацювання організаційно-економічних механізмів регіонального регулювання соціально-економічних результатів аграрної реформи.

Стосовно інформаційно-консультаційного обслуговування необхідно запропонувати: на регіональному рівні через постанови обласних рад визначити розвиток аграрного науково-технічного потенціалу кожної конкретної області; впровадити регіональне замовлення на розробку науково-технічної продукції на світовому рівні розвитку науки й техніки з визначенням кінцевого практичного результату і передачею регіональному замовникові апробованих нових організаційно-економічних і технологічних рішень, технічних засобів, проектів, нових матеріалів, випуску наукоємної продукції; забезпечити впровадження державного замовлення на розробку базових регіональних програм за рахунок коштів державного бюджету України та позабюджетних органів міністерств і відомств; заснувати в головних управліннях сільськогосподарського виробництва та продовольства облдержадміністрацій регіональні фонди завершених науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок в аграрній сфері як інтелектуального надбання регіону, визначити порядок їх формування та використання; для зосередження зусиль усіх наукових організацій і вищих навчальних закладів аграрного

профілю регіону незалежно від їх відомчого підпорядкування на розв'язанні актуальних проблем агропромислового комплексу та прискорення науково-технічного прогресу в його галузях надати належним чином акредитованим навчально-науковим закладам і установам функції науково-методичних центрів з координації пошукових і прикладних досліджень, здійснюваних в агропромисловій сфері; вносити пропозиції та затверджувати на сесіях обласних рад регіональні комплексні програми невідкладних заходів щодо ефективного використання науково-технічного потенціалу наукових організацій і вищих навчальних закладів, охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування, визначення перспективних напрямів розвитку агропромислового комплексу регіону, цілеспрямованого здійснення соціально-економічної реформи в сільському господарстві, розробки науково-методичного забезпечення для створення й освоєння ресурсощадних систем, машинних і біологічних технологій виробництва високоякісних продовольчих і сировинних ресурсів, розвитку селекційного процесу в рослинницьких і тваринницьких галузях. На такі цілі необхідно щорічно передбачати фінансування видатків з обласних бюджетів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, нині для розвитку аграрної науки необхідне розширення досліджень на пріоритетних напрямках, збільшення наукових розробок, підвищення якісного складу інновацій та їх впливу на результативність інноваційної діяльності.

Аналіз дає підстави для висновків, що організація завершення науково-технічних, науково-технологічних й організаційно-економічних розробок, їх формування як виду інноваційної продукції, виробничої перевірки та здійснення широкої пропаганди з метою прискорення практичного освоєння досягнень науки потребують значного вдосконалення, спрямованого на створення системи інформаційно-інноваційної бази розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва на ринкових засадах.

Інноваційна продукція створена науковими установами за рахунок коштів державного бюджету, є власністю держави і як важлива складова матеріально-ресурсного потенціалу має використовуватись у суспільному виробництві з високою віддачею. Це надзвичайно важливий чинник для забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки, тому його широке застосування набуває першочергового значення.

Список використаних джерел:

1. Дачій О. І. Інституційні зміни як основа подолання суперечностей інноваційного розвитку / О. І. Дачій // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 9. – С. 32–35.
2. Кобець А. С. Державна політика інтеграції освіти і науки України в системі інноваційної економіки: засади, механізми управління, напрями забезпечення : [монографія] / А. С. Кобець. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 472 с.
3. Саблук П. Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ столітті / П. Т. Саблук : доп. на 3-х Всеукр. зборах вчених економістів-аграрників (29–30 березня 2009 р.). – К. : УААН ІАЕ, 2009. – 94 с.